

2. Витрати та ефективність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах (моніторинг) / [Воскобойнік Ю. П., Шпикупяк О. Г., Камінський І. В. та ін.]; за ред. Ю. П. Воскобойника. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 355 с.
3. Канінський М. П. Підвищення конкурентоспроможності продукції овочівництва : монографія / М. П. Канінський. – К., 2005. – 165 с.
4. Карпенко М. О. Конкурентоспроможність і експорт молочної продукції в Україні / М. О. Карпенко // Економіка АПК. – 2006. – № 11. – С. 98–102.
5. Кваша С. М. Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому аграрному ринку / С. М. Кваша, Н. Е. Голомша // Економіка АПК. – 2006. – № 5. – С. 100–101.
6. Кіндзерський Ю. Проблема національної конкурентоспроможності та пріоритети конкурентної політики в Україні / Ю. Кіндзерський, Г. Паламарчук // Економіка АПК. – 2006. – № 8. – С. 19–29.
7. Кириленко І. Г. Напрями підвищення конкурентоспроможності вітчизняного сільськогосподарського виробництва / І. Г. Кириленко // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 68–72.
8. Мазур Н. А. Конкурентоспроможність виробництва сільськогосподарської продукції та основні напрями її підвищення / Н. А. Мазур, М. С. Місюк // Економіка АПК. – 2007. – № 2. – С. 127–129.
9. Малік М. Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми : монографія / М. Й. Малік, О. А. Нужна. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 270 с.
10. Пархомиць М. К. Організаційно-економічне забезпечення ефективного виробництва м'яса свиней у господарствах України (науково-практичні рекомендації) / М. К. Пархомиць, О. М. Павленко / За ред. док. екон. наук, проф. М. К. Пархомця. – Тернопіль: Економічна думка, 2009. – 28 с.
11. Пархомиць М. К. Наукове забезпечення ефективного розвитку молочного скотарства України (науково-практичні рекомендації) / М. К. Пархомиць, О. М. Павленко / За ред. докт. екон. наук, проф. М. К. Пархомця. – Тернопіль : Економічна думка, 2009. – 41 с.
12. Пархомиць М. К. Організаційно-економічні основи розвитку молокопродуктового підкомплексу в ринкових умовах : монографія. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – 345 с.
13. Статистичний щорічник України за 2009 рік / За ред. О. Г. Осауленка. – К. : Інформаційно-аналітичне агентство, 2010. – 586 с.
14. Супіханов Б. К. Про підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва в сучасних умовах / Б. К. Супіханов // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 3–8.

УДК 636.2.033

Пуцентейло П.Р.,
к.е.н., доцент, докторант
Тернопільський національний економічний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГАЛУЗІ М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА

Постановка проблеми. Для реалізації державної політики у сфері нарощування виробництва м'яса, зокрема високоякісної яловичини, здатної конкурувати як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках України, ведеться робота з розвитку спеціалізованої галузі м'ясного скотарства. Стратегічним напрямом розвитку м'ясного скотарства в Україні в умовах ринку має бути рентабельне, прибуткове виробництво високоякісної конкурентоспроможної яловичини на основі реалізації генетичного потенціалу створених вітчизняних порід з використанням енерго- та ресурсозберігаючих технологій кормовиробництва та повноцінної годівлі худоби.

В організаційно-технологічний аспект м'ясного скотарства входять такі обов'язкові структурні елементи: вибір найбільш ефективної породи худоби для конкретних умов господарства; організація ефективної кормової бази; створення раціональної структури стада; вибір найбільш дієвих методів розведення тварин; використання прогресивних методів годування і утримання основного стада; вирощування племінного молодняка; вирощування і відгодівля надремонтного молодняка; ветеринарне обслуговування; комплексна механізація виробничих процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Практичну роботу з виведення нових порід України і технологічне забезпечення функціонування галузі м'ясного скотарства здійснили В.П.Буркат, В.Г.Безуглий, М.В.Зубець, О.Л.Білозерський, В.О.Пабат, Д.Т.Вінничук, М.А.Кравченко, Д.Л.Левантин,

П.Л.Погребняк. Вченими розроблено принципово нові технології, які сприяли повній реалізації генетичного потенціалу худоби, забезпечували можливість одержання тварин з високою життєздатністю і плодючістю, максимально наближеними до умов товарних репродукторних ферм певної природно-економічної зони з прийнятою в них системою кормовиробництва. Ними закладено теоретичні й практичні основи сучасних інтенсивних технологій виробництва яловичини, які знайшли широке запровадження у спеціалізованих господарствах і комплексах України з промисловою технологією виробництва.

Організаційні питання розвитку галузі м'ясного скотарства знайшли найповніше відображення у наукових працях В.Калашникова, Ю.П.Фомичева, В.Г.Рижкова, А.В.Черкаєва та інших вчених.

Проблема розвитку і функціонування галузі м'ясного скотарства висвітлювалася представниками зарубіжної аграрної науки, про що свідчать наукові праці цих авторів. Значну теоретичну і практичну цінність мають дослідження американських і європейських вчених Дж.Армбрустера, О.Граверта, И.Йоганссона, Д.Колмана, Л.Ласатера, Г.Мініша, А.Райта, Я.Рендела, Е.Садоулета, И.Слоцомбе, Д.Фокса, А.Хансен, Ф. Хашейдера, Т. Хезера.

Незважаючи на очевидність важливості вказаної проблематики, її вивчення вітчизняною наукою не може вважатись достатнім, особливо на фоні сучасних організаційно-технологічних проблем подальшого розвитку галузі м'ясного скотарства.

Постановка завдання. Метою даної статті є наукове обґрунтування завдання щодо розгляду особливостей організаційно-технологічного забезпечення м'ясного скотарства і шляхів його удосконалення для забезпечення підвищення конкурентоспроможності галузі.

Розширене відтворення виробництва яловичини може відбуватися за рахунок збільшення поголів'я худоби, так і підвищення її м'ясної продуктивності. Вирощування і відгодівля молодняку великої рогатої худоби за інтенсивними технологіями – одна з важливих умов більш повного використання потенціалу продуктивності тварин і підвищення ефективності виробництва яловичини. Важливим питанням інтенсифікації виробництва яловичини і зменшення її собівартості є ефективне вирощування молодняку великої рогатої худоби усіх порід, що розводять в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виробництво м'яса яловичини базується на ефективному використанні наявних кормових ресурсів, максимальному застосуванні біологічних особливостей м'ясної худоби, яка здатна використати на корм велику кількість грубих кормів, не надто вимоглива до умов утримання, достатньо технологічна. Науковцями України розроблено технологію м'ясного скотарства, яка включає в себе три взаємопов'язані етапи:

- перший – репродуктивне стадо для одержання та вирощування телят (система корова – теля);
- другий – вирощування ремонтного, племінного молодняку;
- третій – дорощування і відгодівля надремонтного молодняку, виділеного для виробництва м'яса [4, с.540].

Основними технологічними вимогами до системи годівлі м'ясної худоби і кормовиробництва слід вважати:

- максимальне використання зелених кормів завдяки пасовищам;
- упровадження технології годівлі тварин у зимовий період з вільним доступом до грубих і соковитих кормів, запровадження різних модифікацій самогодівниць, пристроїв для згодовування мінеральних підкормок, створення резервних кормових дворів (майданчиків) безпосередньо на пасовищах або біля них;
- інтенсивна відгодівля бичків, надремонтних телиць та іншого вибракуюваного поголів'я худоби на повнораціональних кормосумішках при однотипній цілорічній годівлі згідно з деталізованими нормами годівлі.

Основні елементи класичної технології ведення м'ясного скотарства включають у себе такі обов'язкові елементи: безприв'язне утримання худоби усіх статевовікових груп тварин упродовж року; підсисний метод вирощування новонародженого молодняку до 8-місячного віку; сезонні турові отелення корів у січні – квітні, що дає можливість утримувати підсисних телят упродовж літнього періоду на пасовищах; довгострокове раціональне використання пасовищ; виробництво високоякісної екологічно чистої яловичини та її переробка і реалізація [3, с.561].

Ефективне ведення галузі м'ясного скотарства неможливе без застосування сучасних ресурсозберігаючих технологій утримання та вирощування великої рогатої худоби:

1. Обов'язкові зимово-весняні турові отелення (лютий – квітень).
2. Парування (осіменіння) маточного поголів'я – травень – липень.
3. Штучне осіменіння корів і ручне парування ремонтних телиць у племінних, ручне парування в товарних господарствах.
4. Щорічне одержання 85-90 телят на 100 корів.
5. Утримання телят до 6-8-місячного віку на вільному підсосі в пасовищній і режимному в зимовий періоди.

6. Використання культурних та природних пасовищ без підгодівлі концентрованими кормами маточного поголів'я в літній період та дешевих соковитих і грубих кормів узимку з включенням концентрованих кормів до 20%.

7. Введення нетелей до основного стада 25-30%.

8. Безприв'язне утримання маточного поголів'я, ремонтного та відгодівельного молодняку на глибокій підстилці з вільним виходом на вигульно-кормові майданчики взимку, пасовищне утримання всього поголів'я, включаючи і бугайців на дорощуванні – влітку.

9. Проведення восени (в жовтні) відлучення телят від корів, ректального їхнього дослідження, вибракування всіх ялових корів зі стада.

10. Величина пасовищного гурту 150-180 корів з підсисними телятами, яких обслуговують два пастухи.

11. Обов'язкова загінна система випасання худоби, яка передбачає 2 – 4-денне використання одного загону пасовища з його 20 – 30-денним відпочинком, що сприяє підвищенню продуктивності пасовищ до 35%, продовжує строк використання травостою.

12. Інтенсивне вирощування ремонтних телиць, яке забезпечує живу масу в 15-місячному віці 350 – 370 кг, що дає змогу отримувати перше отелення первісток у 24-25 міс, завдяки цьому телиці потрапляють до загальної схеми сезонності отелень без перетримки.

13. Цикл виробництва яловичини в м'ясному скотарстві передбачає два літніх та один зимовий періоди.

14. Створення міцної кормової бази – річна потреба не менше 72 ц к. од. на корову з шлейфом, зокрема в натурі (тонн): концкормів 1,6-1,8; сіна 1,5-2; соломи кормової 1; силосу та сінажу 8-10; буряків 1,0-1,5; зеленої маси 8-10.

15. Максимальне продовження періоду випасання маточного поголів'я з ранньої весни до пізньої осені з використанням культурних та природних пасовищ, поживних решток та культур зеленого конвеєра.

Програма виробництва яловичини в м'ясному скотарстві за умови проведення турових отелень у лютому – квітні включає: вирощування телят до 6-8-місячного віку на вільному підсосі влітку і досягнення живої маси 180-240 кг при відлученні; дорощування бугайців у зимово-стійловий період (жовтень-квітень) – 210 днів із включенням у раціон за поживністю до 25% концкормів. Середньодобовий приріст – 700 г, жива маса тварин у кінці періоду (13-15 міс.) – 330-390 кг; нагул на пасовищах (120 днів) до досягнення живої маси бугайців 420-480 кг у віці 17-19 міс. при середньодобовому прирості 750 г; заключна відгодівля триває 60 днів (вересень-жовтень), забезпечує живу масу бугайців у 19- та 21-місячному віці 470-530 кг при середньодобовому прирості 890 г (табл. 1) [4, с.541-542].

Таблиця 1

Програма виробництва яловичини в м'ясному скотарстві

Підсос 6-8 міс, середньодобовий приріст 850 г				Дорощування (жовтень-квітень), середньодобовий приріст 700 г			Нагул (травень-серпень), середньодобовий приріст 750 г				Заключна відгодівля (вересень-жовтень), середньодобовий приріст 890 г				
Отел	Відлучення	Дні	Вік, міс.	Жива маса, кг	Дні	Вік, міс.	Жива маса, кг	Дні	Вік, міс.	Жива маса, кг	Зняття з нагулу	Дні	Вік, міс.	Жива маса, кг	Зняття з відгодівлі
Квітень	Лютий	240	8	240	210	15	387	120	19	477	Вересень	60	21	531	Листопад
		210	7	219	210	14	366	120	18	456		60	20	510	
		180	6	183	210	13	330	120	17	420		60	19	474	

У більшості господарств використовують стійлово-пасовищну систему утримання м'ясної худоби (взимку стійлово-вигульна, влітку – пасовищна), яка ґрунтується на безприв'язному утриманні

маточного поголів'я, ремонтного та відгодівельного молодняка після відлучення на глибокій підстилці з годівлею в приміщеннях або на вигульно-кормових площадках. Головна умова застосування такої технології – достатня кількість соломи для підстилки та дотримання основних технологічних нормативів. М'ясна худоба витримує низькі температури, проте чутлива до підвищеної вологості. Якщо в приміщеннях узимку не підтримувати параметри мікроклімату, то худоба користується більше вигулом, віддаючи перевагу відпочинку на «курганах». Улітку все поголів'я, включаючи і відгодівельний молодняк, утримують на пасовищах. Безприв'язне утримання взимку на глибокій підстилці є найбільш економічне, особливо з точки зору трудових затрат, навантаження на одного працівника може становити 100-130 голів. Безумовною умовою безприв'язного утримання поголів'я на глибокій підстилці є наявність підстилки, площі приміщення та вигульно-кормових майданчиків.

У степовій зоні України існують три системи утримання худоби: *пасовищно-вигульна, стійлова і маловитратна*. Пасовищно-вигульна система характеризується пасовищним утриманням влітку, зимово-весняними отеленнями, що проводяться в приміщеннях легкої конструкції, а за відсутності їх – у загорожах, обладнаних тристінними навісами. Виробничою одиницею є постійний гурт з 120-150 корів. Гурти розосереджують на сінокісно-пасовищних ділянках з необхідними виробничими спорудами і устаткуванням для догляду за тваринами. Відлучають телят восени у віці 6-8 міс. Надремонтний молодняк після відлучення дорощують і відгодовують в основному із застосуванням нагулу на природних пасовищах і завершають відгодівлю в легкому приміщенні з кормовими дворами. Технологія розрахована на реалізацію молодняка на м'ясо у віці 18 – 20 міс. з живою масою 450-520 кг. Затрати праці на обслуговування 100 корів з телятами за безприв'язного утримання становлять близько 9 люд.-год, а за прив'язного – 15. Крім того, за безприв'язного утримання тварини більше рухаються, телята частіше ссуть вим'я і це зумовлює їхній кращий ріст і розвиток [5, с.577].

У зонах з великою розораністю земель та інтенсивним кормовиробництвом застосовується технологія утримання великої рогатої худоби м'ясних порід з обмеженням використання пасовищ. Ця технологія характеризується ланковою системою організації праці, утриманням маточного поголів'я переважно на вигульно-кормових майданчиках і в приміщеннях полегшеного типу з комплексною механізацією трудомістких процесів. Виробничою одиницею є постійне стадо на 100-120 корів і 100-120 телят. Отелення, як правило, цілорічні; телят відлучають у віці 6-8 місяців. Особливості технології – чітка внутрішньогосподарська спеціалізація щодо репродукції телят, вирощування ремонтних телиць і нетелей, інтенсивне дорощування і відгодівля надремонтного молодняка. Технологія передбачає жорстке вибраковування 30-35% корів, інтенсивне вирощування телиць та осіменіння їх у віці 16-18 міс. (для великих порід – у віці 20-22 міс). Реалізація молодняка найбільш ефективна у віці близько 20-24 місяців живою масою 550-650 кг [5, с.578].

У господарствах із поголів'ям 600-700 корів за відсутності пасовищ застосовується потоково-цехова форма організації виробництва, суть якої полягає у цілорічному, рівномірному, безперервному і послідовному виробничому процесі в спеціалізованих технологічних цехах. Навантаження на 1 працюючого досягає 100 гол.

Науковцями України розроблено маловитратну систему вирощування м'ясної худоби, яка передбачає цілорічне безприв'язне утримання тварин на вигульно-кормових майданчиках, стаціонарно огорожених природних або культурних пасовищах за вільного доступу до кормів відповідно до цільового призначення тварин. Система базується на двох виробничих етапах: перший – організація відтворення стада шляхом гаремної злучки маточного поголів'я і вирощування телят до 6-8-місячного віку підсисним методом за системою корова – теля, другий – інтенсивне вирощування та відгодівля молодняка після відлучення на стаціонарно огорожених культурних або природних пасовищах, обладнаних спеціальним устаткуванням: напувалки або підходи до природних водоймищ, самогодівниці для грубих, концентрованих кормів та мінерального підкорму, легкі тристінні намети. Головними організаційно-технологічними ознаками системи корова – теля є суворе дотриманням сезонних розтелень (лютий-березень), утримання худоби на вигульно-пасовищних майданчиках із вільним заходом у приміщення з глибокою підстилкою, максимальне використання пасовищних і грубих кормів у раціоні, подовження пасовищного періоду шляхом створення спеціальних осінньо-зимових пасовищ, вибракування маточного поголів'я, яке залишилося незаплідненим (до 20-30%) [5, с.581].

М'ясна худоба на вирощуванні і відгодівлі поділяється за статеву – віковими групами:

- глибоко тільні та новотільні корови з підсисними телятами 20-денного віку;
- корови з підсисними телятами від 20-денного до 8-місячного віку;
- сухостійні корови після відлучення телят у 8-місячному віці;
- нетелі від 3-місячної тільності до отелення;
- ремонтні телиці віком 15-18 місяців;
- телиці віком від 8 до 15 місяців;
- бугаї-плідники віком від 18 місяців;
- бугайці на племінний продаж віком від 8 до 18 місяців;

- бугайці на м'ясо віком від 8 до 18 місяців;
- вибракувані телиці на м'ясо віком від 8 до 18 місяців;
- вибракувані корови на відгодівлі.

Важливим технологічним елементом м'ясного скотарства є щорічне отримання від кожної корови телят і наступне безвідлучне вирощування телят з коровою до 7-8 місячного віку. При цьому вартість утримання маточного поголів'я розподіляється на отриману за цей період продукцію, котра у свою чергу складається з живої маси телят при народженні і їх приросту за цей період. Іншою, не менш важливою технологічною умовою є організація інтенсивного вирощування і відгодівлі молодняку в після відлучений від корови період. Основним принципом організації і технології м'ясного скотарства є оптимальне обмеження витрат на утримання основного стада з телятами в підсосний період у поєднанні з інтенсифікацією подальшого вирощування племінних тварин і відгодівлі надремонтного молодняку.

Дослідженням встановлено, що тварини вітчизняних і імпортованих м'ясних порід при інтенсивному вирощуванні максимально виявляють генетичний потенціал продуктивності. Велика рогата худоба м'ясних і комбінованих порід на відгодівлі відрізняється різноманітною потребою в годівлі, забійною вагою, виходом продукції і торговельною категорією м'яса. Переробні підприємства надають перевагу тушам з високою м'ясистістю і низьким вмістом жиру. Бугайці від корів молочного напрямку у порівнянні з бугайцями від корів м'ясного напрямку дозволяють досягати на 3-5% більш високих пунктів при оцінці виходу продукції. Розрахунки показують, що на 100 кг забійної ваги вихід м'яса майже на 10 % більше при низьких показниках жирності і вмісту кісток у туші. Отже, вибір породи здійснює значний вплив на показники забою великої рогатої худоби (табл. 2.).

Таблиця 2

Порівняння показників забою бугайців різних порід

	Забійна маса, кг	Вихід продукції від живої маси, %	Середньодобовий приріст, г
Бугайці від корів молочного напрямку продуктивності:			
середнє значення	340	55,6	546
мінімум	313	53,5	486
максимум	380	57	602
Бугайці від корів м'ясного напрямку продуктивності:			
середнє значення	367	58	650
мінімум	307	55	505
максимум	410	61	810

Бугайці від корів молочного напрямку показують більш низьку продуктивність. Значні відмінності середньодобових приростів нетто (у середньому 100 г) за однакового строку відгодівлі у 400 днів будуть здійснювати вплив на економічні показники утримання худоби. При оцінці отримуваної різниці забійної маси у 45 кг і цінах на бугайців I категорії (Україна) (ціна станом на 31.03.2010 року 14,3 грн/кг) ринкова перевага на користь бугайців, отриманих від корів м'ясного напрямку, складе 643,5 грн за одну голову. Проте, при отриманні даної вигоди необхідні і більш високі витрати на оновлення стада м'ясних порід, що може покритися за рахунок їх кількості і зменшення строків відгодівлі завдяки інтенсивним технологіям. Низька вага худоби пояснюється не тільки генетико-породним чинником, тобто продуктивністю худоби, але й недооцінкою питань раціональної організації вирощування та інтенсивної відгодівлі, що дозволяє використовувати біологічні особливості молодого організму – швидко рости на ранніх стадіях постембріонального розвитку і менше витратити поживних речовин на одиницю привісу. Наприклад, щоб вигодувати бугайця, жива вага котрого у 2,5 річному віці становить 400 кг, потрібно близько 4 тис. корм. од., а при прискореному вирощуванні таку ж вагу можна отримати за 1,5 роки і витратити усього 3 тис. корм. од. при інтенсивному вирощуванні можна на одних і тих же самих кормах отримати яловичини на 35 % більше.

У США показник передзабійної маси молодняку великої рогатої худоби перевищує 500 кг, середньодобовий приріст живої маси худоби на відгодівлі – 1200 г [12, с.22]. У Великій Британії збільшення виробництва яловичини досягають за рахунок поліпшення годівлі в період дорощування та відгодівлі, застосовуючи при цьому різні технології:

- суперінтенсивні – з підготовкою худоби на забій у віці 12 місяців, з приростом живої маси 1300 г на добу, витратами концентратів 1677 кг при підвищеному вмісті протеїну;
- інтенсивні – з середньодобовим приростом 1100 г при витраті 846 кг концентратів;
- зернотрав'яні – середньодобовий приріст живої маси взимку – 700 г, у літній пасовищний період – 800 і на заключній відгодівлі – 900-1000 г. Отже, високий рівень годівлі молодняку за весь період вирощування і відгодівлі має велику перевагу, оскільки дозволяє повніше використовувати особливості перетворення кормового білка в білок тіла. Результати досліджень показують, що

виращування однієї голови молодняка до 400 кг за 2,5 року вимагає близько 4000 кормових одиниць. При досягненні цієї маси у віці 18 місяців достатньо 3000 кормових одиниць, за 15 місяців – 2400, а за 12 місяців – 2000 кормових одиниць [13, с.6-9]. За інтенсивної годівлі і однакової кількості кормів можна виробляти в 1,5-2 рази більше м'яса, тоді як на підтримку життєвих процесів тварини витрачається значно менше енергії. Встановлено, що при середньодобовому прирості живої маси 1100 г 50% енергії корму йде на підтримку життєвих процесів, а 50% – на збільшення маси. При середньодобовому прирості 800 г на підтримку життєвих процесів витрачається 60%, а при прирості 600 г – 70% використаного корму [14, с.38].

Якщо врахувати, що на перспективу поставлено завдання щодо значного збільшення чисельності м'ясної худоби, то це можливо лише за рахунок розширення мережі племінних ферм і господарств з повним оборотом стада з поголів'ям до 15-20% від загальної його чисельності, а також розвитку фермерських, середніх і великих спеціалізованих підприємств з вирощування, дорощування і відгодівлі молодняка, після відлучення. Російські науковці вважають, що при дотриманні технологічних галузевих стандартів сьогодні найбільш раціональними є такі розміри ферм: для малих селянських господарств на 25-50 корів, для акціонерних товариств від 400 до 1200 корів із завершеним оборотом стада і відгодівельних підприємств у залежності від наявного поголів'я від 1500 голів і вище. При економічній оцінці розмірів таких ферм і підприємств слід на частку впливу годівлі відводити 60-70%, ефективність галузі буде досягатися за умови максимального використання пасовищ і подовженні сезону випасання м'ясної худоби за рахунок підбору багаторічних і однорічних кормових культур [1, с.2].

Основою успішного розвитку галузі м'ясного скотарства є створення міцної стабільної кормової бази, в першу чергу використання кормів власного виробництва та максимально продовженого утримання її на пасовищах, за рахунок чого на дешевих кормах можна одержувати 80% м'яса яловичини. Улітку всю худобу (крім бугайців на заключній відгодівлі) утримують на пасовищах. На добрих пасовищах м'ясна худоба здатна забезпечити 700-800 г без підгодівлі концкормами. На пасовищах слід організувати підгодівлю телят концентрованими і мінеральними кормами, а решту поголів'я сіллю.

Пасовища є невід'ємною складовою частиною галузі м'ясного скотарства. Розроблена спеціальна технологія створення і функціонування пасовищ, тривале їх використання на основі спеціальних сортів рослин. Продовження пасовищного періоду для м'ясних корів на 25-35 днів знижує вартість кормів на 6-7% і затрати праці – на 10-12%. Збільшення річної витрати пасовищного корму на м'ясну корову з 40 до 60 ц економить 0,6 ц концентрованих кормів, 4 ц сіна, 8 ц силосу або 5,5 ц сінажу, 5024 МДж обмінної енергії.

Розроблена технологія створення та використання пасовищного конвеєра дає можливість утримувати худобу з тривалістю пасовищного періоду до 300 днів на рік, є одним з основоположних елементів технології ведення м'ясного скотарства, яка забезпечує його ефективність завдяки використанню енергії самих тварин, їхніх біологічних інстинктів, біологічних особливостей рослин та ґрунтово-кліматичних умов певних територій при здійсненні основних технологічних процесів.

До складу зеленого пасовищного конвеєра включають озиме жито, житняк, стоколос безостий, еспарцет, люцерну, буркун, вівсяно-горохові суміші, зерново-бобові суміші, суданську траву, кукурудзу другого і третього строків посіву, сояшник, жито і інші культури, отаву багаторічних трав і природні пасовища.

Значним резервом збільшення виробництва яловичини в країні є використання відгодівельних майданчиків, які при відносно невеликих капіталовкладеннях дозволяють отримувати високоякісну продукцію. Тип майданчиків (відкриті, напіввідкриті) та їх розмір вибирають з урахуванням кліматичних та економічних умов зони вирощування м'ясної худоби.

Гарні результати отримують при відгодівлі худоби на відкритих майданчиках. У цьому випадку, у порівнянні з відгодівлею в умовах спеціалізованих ферм і комплексів, більш ніж в два рази знижуються витрати на 1 кг приросту, на 70% – собівартість 1 кг приросту. Від тварин одержують більш повновагові туші, а яловичина за низкою основних критеріїв відрізняється підвищеною якістю.

Досвід роботи відгодівельних майданчиків цілорічної дії в різних регіонах країни свідчить про їх перспективність. За виходом яловичини в розрахунок на одне скотомісце вони мають перевагу перед сезонними. Однак для більш ефективної відгодівлі худоби цілорічні майданчики, особливо в районах з несприятливими кліматичними умовами, необхідно блокувати з легкими закритими приміщеннями, забезпечувати високоенергетичний рівень годівлі тварин, а також глибоку підстилку в місцях їх відпочинку. Відгодівля худоби на майданчиках успішно практикується в багатьох країнах. У Канаді використовуються типові майданчики на 200-300 гол. одночасної відгодівлі, хоча в останні роки почалося будівництво більш великих майданчиків. Значна частина поголів'я худоби на відгодівлі міститься на цілорічних майданчиках. Фермери відзначають їх ефективність, хоча в холодну пору року зростають витрати кормів. Ефективність відгодівлі худоби на майданчиках в значній мірі визначається забезпеченістю господарства кормами [10, с.111].

Так, наприклад у Російській Федерації на основі молочнотоварного комплексу ТОВ «Мантурово-Главпродукт» діє відгодівельний майданчик відкритого типу на 3 тис. голів молодняку. На майданчику практикують цілорічне однотипне годування кормовими сумішами. Худоба для відгодівлі надходить безпосередньо з молочного комплексу, сільськогосподарських підприємств та особистих підсобних господарств. Майданчик обладнаний кормовим столом з навісом. Для відпочинку тварин є навіс з закопаними боковинами. Молодняк утримують на глибокій солом'яній підстилці. На майданчику є автопоїлки, що підігріваються в зимовий сезон. Тверде покриття зроблено біля автонапувалок і кормового столу.

Майданчик розгороджений секціями по 250 голів у кожній. Тварини сюди надходять після 2-місячного віку. Середньодобовий приріст за весь період складає 780-800 г, а у віці від 10 до 18 місяців – більше 1000 г. До кінця відгодівлі тварини досягають живої маси 420-450 кг, а потім їх знімають з відгодівлі і відправляють на м'ясокомбінат. Перевагами відгодівлі худоби на майданчиках є такі: невисока вартість ското-місця, скорочення термінів будівництва, швидкість окупності капіталовкладень.

Простота технології утримання дає можливість впроваджувати комплексну механізацію всіх виробничих процесів, що істотно знижує витрати праці на 1 ц приросту живої ваги. Економія коштів з оплати праці і порівняно невеликі витрати на амортизацію дають можливість виробляти продукцію невисокої собівартості. Проте аналіз використання відгодівельних майданчиків виявив і недоліки, які знижують ефективність їх роботи. У першу чергу це відноситься до системи підготовки кормів до згодовування. Взимку на майданчиках не слід молодняку давати багато соковитих кормів, так як вони швидко охолоджуються, і тварини їх погано поїдають. В результаті прирости молодняку навіть при досить високому рівні годівлі не перевищують 500-600 г, а витрати кормів на 1 ц приросту підвищуються до 11 – 12 ц корм. од.

В.Г.Рижков переконаний, що втрата 40 г приросту на голову на добу зводить нанівець весь ефект від застосування майданчиків [8, с. 68]. Тим часом у зимовий період на майданчиках важче, ніж у закритих приміщеннях з регульованим мікрокліматом, отримати високий приріст. Для отримання на майданчиках високих приростів протягом цілого року окрім годівлі необхідно забезпечити тепле і сухе місце для відпочинку (2,5-3 м²), суцільне тверде покриття з розрахунку не менше 5-6 м² на голову худоби. Утримання молодняку на майданчиках без твердого покриття не виправдане навіть у зонах з теплим кліматом, адже під час дощів на майданчиках накопичується багато бруду. Середньодобові прирости молодняку в загонах без твердого покриття на 18-20% є нижчими, а витрати кормів на 1 кг приросту на 20-28% вищими, ніж у молодняку, який перебуває на майданчиках з твердим покриттям. Негативний вплив на приріст худоби здійснює дощ і вітер. Ось чому відгодівельні майданчики повинні бути обладнані навісами від сонця і дощу над зоною годівлі та відпочинку. З усіх чотирьох сторін майданчики повинні бути обгороджені вітрозахисними стінами висотою не менше 2,5-3 м. Фронт годівлі повинен становити – 50-60 см. В групі повинно бути не більше 100 голів молодняку.

Для того щоб на відгодівельних майданчиках була висока продуктивність праці, необхідно мати майданчики великих розмірів, тримати молодняк безприв'язно на глибокій підстилці з годівлею протягом цілого року на вигульно-кормових майданчиках з твердим покриттям, застосовувати прогресивну систему годівлі молодняку, що дозволяє отримувати не менше 1 кг приросту, раціональну організацію праці. А.В.Черкаєв зазначає, що при організації відгодівлі в конкретних господарських умовах враховують природно-кліматичні, економічні і матеріально-технічні умови, породи худоби, наявність тих чи інших кормів та інші фактори [11, с.14]. У технологіях вирощування і відгодівлі молодняку в господарських умовах на відгодівельних фермах або майданчиках передбачають три періоди (табл. 3).

Таблиця 3

Технологічні періоди на відгодівельних фермах

Періоди вирощування і відгодівлі	Вік тварин, місяці	Середньодобовий приріст, г	Жива вага у кінці періоду, кг	Питома вага у раціонах, %	
				концентратів	рослинних кормів
Дорощування	До 12	600	200-250	20	80
Підготовчий	12-15	700-800	340-350	30	70
Заключний	15-18	Понад 1000	450-460	50	50

В період дорощування ставиться завдання адаптувати молодняк до умов відгодівельної ферми, «розробити» його шлунково-кишковий тракт шляхом згодовування великої кількості грубого корму, особливо сіна та соломи.

У підготовчий період стимулюють лінійне зростання (розміри) молодняку, уникаючи при цьому передчасного ожиріння, що дуже важливо для отримання високої кінцевої живої маси. Це досягається згодовуванням високоякісного сіна та силосу при помірних витратах зернового корму. У заключний

період підвищують поживність раціонів шляхом збільшення частки концентратів. Ці технологічні принципи дають високий ефект на всіх відгодівельних фермах і майданчиках.

На принципах сімейного підряду телят разом з коровами (матерями) все літо можна утримувати на великих лучних і лісових пасовищних масивах, обгороджених по периметру легкою огорожею. Ця технологія є ресурсозберігаючою, так як людська праця на нагулі худоби застосовується лише тоді, коли без неї неможливо обійтися, наприклад, обгородження ділянок дротом, виготовлення спрощених навісів і годівниць. Обов'язковим елементом при цій технології є сезонні отелення. При її вмільому освоєнні і розповсюдженні можна не тільки значно збільшити виробництво яловичини на дешевих, в основному трав'яних, кормах, а й ефективно використовувати занедбані через віддаленість лучні угіддя.

Висновки з даного дослідження. Отже, раціональне використання відомих науці і практиці технологій та способів організації інтенсивної відгодівлі молодняка великої рогатої худоби з урахуванням конкретних умов кожного господарства зони в сукупності з комплексом заходів по зміцненню кормової бази буде сприяти значному збільшенню виробництва яловичини.

Таким чином, конкурентоспроможність м'ясного скотарства у майбутньому можливо досягнути у результаті комплексної побудови стратегії розвитку галузі з послідовним втіленням тактичних дій і рішень, що будуть реалізовані за допомогою наступних важливих чинників: природно-кліматичних і виробничо-господарських умов, рівня племінної справи, стану кормовиробництва, наявності культурних і природних пасовищ, інтенсивності технологій вирощування і відгодівлі.

Література

1. Калашников В. Мясное скотоводство: состояние, проблемы и перспективы развития / В.Калашников, Х.Амерханов, В.Левахин // Молочное и мясное скотоводство. – 2010. – №1. – С. 2-5.
2. Кравченко Н.А. Породы мясного скота / Н.А.Кравченко. – К.: Вища школа, 1979. – 288 с.
3. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Лісостепу України / редкол.: М.В.Зубець (голова) та ін. – К.:Аграрна наука, 2010. – 980 с.
4. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і західному регіоні України / редкол.: М.В.Зубець (голова) та ін. – К.:Аграрна наука, 2010. – 944 с.
5. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Степу України / редкол.: М.В.Зубець (голова) та ін. – К.:Аграрна наука, 2010. – 986 с.
6. Пабат В.О. Практичні рекомендації щодо формування стад м'ясної худоби в Україні / В.О. Пабат, Д.Т. Вінничук. – К.: Наукова думка, 2004. – 62 с.
7. Промышленное производство говядины / Под общ. ред. Д.Л.Левантина и В.Ноймана. – М.: Колос, 1979. – 447 с.
8. Рыжков В.Г. Организация производства говядины / В.Г. Рыжков, А.А Лопатко, В.Г. Безуглый. – М.: Колос, 1983. – 190 с.
9. Стратегія розвитку м'ясного скотарства в Україні у контексті національної продовольчої безпеки / Укр. акад. аграр. наук, Ін-т розведення і генетики тварин; За ред. М.В. Зубця, І.В. Гузева. – К.: Аграрна наука, 2005. – 176 с.
10. Фомичёв Ю.П. Краткий справочник по производству говядины / Ю.П. Фомичёв. – Московский рабочий, 1987. – 157 с.
11. Черехаев А.В. Мясное скотоводство России в XXI веке / А.В. Черехаев // Мясное скотоводство и перспективы развития: труды ВНИИМС. – Вып. 53. – Оренбург, 2000. – С. 13-27.
12. Hansen A.L. Beef cattle: keeping a small-scale herd for pleasure and profit / Ann Larkin Hansen. – Irvine, California: BowTiePress. 2006. – 168 p.
13. Heather S. Storey's guide to raising beef cattle. 3rd edition / Smith Thomas Heather. – North Adams, Massachusetts: Storey Publishing, 2009. – 344 p.
14. Hasheider Ph. How to raise cattle: everything you need to know / Philip H. Hasheider. – Voyageur Press, 2007. – 192 p.